

Chag Sameach Artikel 2: Shalach Manos (Poerim)

Mathieu Daniël Polak – januari 2019

Introductie

Op de website IMSLP vond ik een boek genaamd 50 Jiddische Kinderlieder. Deze liedjes zijn gecomponeerd door Joel Engel. Lied 11 uit deze bundel, 'Schlach monus,' heb ik uitgekozen om nader te bestuderen. Reden om deze uit te kiezen was de subtitel 'Purim.' In dit artikel zal ik voorafgaande aan het analyseren van het lied het Poerimfeest beschrijven. Aan het eind van dit artikel zijn twee muziekstukken aan te treffen. Het eerste muziekstuk is een arrangement van de melodie van Joel Engel voor carillon. Het tweede muziekstuk is een eigen compositie voor beiaard waarin ik elementen uit het lied van Joel Engel verwerk.

Poerim

Op dit feest herdenkt men in het jodendom dat op deze dag het lot van het Joodse volk, dat in de vijfde eeuw voor de gewone jaartelling in ballingschap leefde in het Perzische Rijk, een wending nam en het van uitroeiing werd gered. Dit wordt beschreven in het verhaal van Esther dat in het gelijknamige boek uit de Tenach staat beschreven.

Koning Ahasveros had de Jodin Esther tot vrouw genomen en daarmee werd zij ook koningin. Haar neef en pleegvader Mordechai was ter ore gekomen dat de Perzische antisemitische hoveling Haman een complot aan het smeden was om de Joden uit te roeien. Haman had daarvoor naar Perzisch gebruik door middel van een lot bepaald op welke dag hij dit wilde doen. Mordechai deelde dit aan Esther mee en dankzij haar hoge positie wist zij dit aan haar gemaal de Perzische koning over te brengen zodat er op tijd tegenmaatregelen konden worden genomen. Het resultaat was dat Haman met zijn zoons en verdere trawanten zelf ter dood werd gebracht en deze potentiële doemdag voor de Joden veranderde in een feestdag.

Met Poerim op de 14de dag van de Joodse maand Adar, (ongeveer vergelijkbaar met de maand maart) wordt het verhaal van Esther voorgelezen vanaf de boekrol in de synagoge. Telkens als de naam van de boosaardige Haman wordt genoemd, gillen en fluiten de kinderen en zwaaien ze zo hard ze kunnen met lawaaiige ratels. Allemaal zijn ze verkleed; sommigen als de slimme Esther, anderen als oom Mordechai of hoe ze maar willen. De mensen sturen elkaar drank en lekker eten. Ook de armen worden niet vergeten. De dag eindigt met een feestmaaltijd waarbij koekjes met maanzaad worden gegeten: de zogenaamde Hamansoren. Wellicht is Poerim qua feestvieren vergelijkbaar met Carnaval? Net als bij Carnaval wordt er tijdens Poerim stevig gedronken.

Joel Engel

Op internet heb ik het lied Schlach monus van Joel Engel gevonden. De Joodse componist Joel Engel (1868-1927), geboren in Rusland en later verhuisd naar Berlijn en daarna naar Palestina, was medeoprichter van de Jewish Art Music Movement. Hij inspireerde Joodse klassieke musici en componisten om hun etnische wortels te laten horen in hun muziekpraktijk en composities. Het was een tijdvak waarin componisten wereldwijd bezig waren om hun nationale identiteit in hun muziek onder woorden te brengen. Volgens een vriend van Engel, concertpianist en componist Jacob Weinberg (1879-1956) had Engel in eerste instantie geen interesse in Joodse muziek. In 1899 ontmoette Engel de muzikcriticus Vladimir Stasov. Stasov was een toonaangevende voorstander van Russisch nationalisme in kunst en muziek.

Volgens Weinberg vroeg Stasov aan Engel: “waaruit blijkt jouw trots op jouw (Joodse) volk?” Engel zag hierin een uitnodiging om zich te gaan wijden aan Joodse muziek. Hij verzamelde Joodse volksmuziek, organiseerde lecture-recitals in Moskou en Sint Petersburg en ontwierp een compositiestijl die zich beriep op Joodse volksmuziek.

The Jewish Art Music Movement

Aan het eind van de 19de eeuw formeerden Joodse componisten in Rusland een groep ter behoud van Joodse volksmuziek en creatie van een eigen Joods geluid in nieuwe serieuze muziek een groep. De nieuwe muziek van deze groep gebruikte enerzijds elementen uit de West-Europese muziek maar verwerkte ook specifieke melodische en ritmische eigenschappen uit de traditionele Joodse volks- en synagogale muziek. De groep richtte in Sint Petersburg de Society for Jewish Folk Music op. De beweging spreidde zich uit naar Moskou, Polen, Oostenrijk, Palestina en Amerika. Ook al heeft de groep slechts tien jaar bestaan (van 1908-1918), was de invloed op de ontwikkeling van Joodse muziek groot. Deze groep componisten stond aan de voet van de opkomst van de Klezmermuziek en de muziek in Israël.

Melodie van Shalach Manos/Schlach Monus

no. 11 Schlach monus (Purim)

Allegro moderato (Mittelmessig gich)

Joel Engel

Titel van het lied

Mishloach manot (Hebreeuws: משלוח מנות) betekent letterlijk ‘het sturen van porties.’ Het wordt ook geschreven als mishloach manos of **shalach manos** (Yiddish: שלח־מנות) of Poerim Mandje. Het zijn geschenken die men stuurt naar familie en vrienden tijdens Poerim. Dit gebruik slaat terug op het Bijbelboek Esther waarin beschreven wordt dat er tijdens Poerim voor iedereen genoeg eten en drinken moet zijn om mee te kunnen feesten. Dit geldt ook voor de armen. Kan men in het woord manos of monus het woord moes ontdekken? Moes

als in aalmoes? De tekst van het lied is in het Yiddish, de taal van het Oost-Europese Jodendom.

Beschouwing van de melodie van Joel Engel

De toegepaste toonladder lijkt F – Mineur harmonisch: F – G – As – Bes – C – Des – E – F. Deze toonladder is zeker niet ongebruikelijk in volksliedjes en klassieke muziek. Wat mij opvalt is dat de melodie van Engel niet met de grondtoon begint of eindigt. Indien men deze melodie zou harmoniseren dan lijkt het in deze melodie voor de hand te liggen dat men zou beginnen en eindigen met het Dominant akkoord van F Mineur.

Het Tonica akkoord past eigenlijk alleen bij maat 7 en 8. Is de toonaard dan niet C Phrygisch? De derde toontrede wordt weliswaar steeds verhoogd maar Phrygisch lijkt, gezien de latente harmonie, een logischere benadering dan harmonisch mineur. Deze toonaard is minder gebruikelijk dan F Mineur. Ik heb mij dan ook voorgenomen om een compositie te schrijven in de Phrygische toonaard waarbij ik wel wil gaan spelen met de toevallige voortekens.

Wat mij opvalt in het ritme is dat er een stroom van achtste noten (hier en daar gepuncteerd) is die aan het eind van de maat wordt stilgezet. Daar wil ik ook iets mee gaan doen in mijn eigen compositie. Is deze ritmiek kenmerkend voor Joodse volksmuziek of heeft Engel hiervoor gekozen omdat het voor kinderen (het is immers een kinderlied) aansprekend is?

Op YouTube vond ik op het kanaal MyHebrewCollege een video van een presentatie door leden van de Hebrew College genaamd 'What is Jewish Music?' Professor Joshua Jacobson zei: "Jewishness in music lies in the ears of the beholder." Hij bedoelt daarmee dat Joodse muziek heel moeilijk meetbaar is. Een muziekstuk kan een Joods geluid hebben maar als je zou moeten duiden waarom dan is het nog niet zo makkelijk. Jacobson citeert de componist Ernest Bloch die zei: "I can't tell you what Jewish music is, but it is something that both you and I recognize and feel even when we can not analyze it."

Bovenstaande notities zijn op het lied van Joel Engel toe te passen. De melodie klinkt (naar mijn idee) onmiskenbaar Joods maar de gebruikte toonladder en ritmiek komt men ook in andere muziek tegen.

Dit artikel sluit af met een arrangement van Schlach Monus van Joel Engel en een eigen compositie.